

Rezan Has Müzesi
Konferansları II

Arkeoloji Mercek Altında

Arkeoloji Eser Koleksiyonculuğu Açısından Türkiye'nin Kültür Varlıklarına Sahip Çıkması

Halûk Perk²

Arkeolojik Eser Koleksiyoncular Derneği Başkanı

Teşekkür ederim, Sayın Genel Müdürüm, Sayın hocalarım, değerli katılımcılar ve değerli dinleyiciler, hepimizi saygıyla selamlarım. Öncelikle, böyle bir toplantı düzenleyen Rezan Has Müzesi yönetimine teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım. Daha çok yeni bir kültür kurumu oldukları halde etkinlikleriyle birçok ilke imza almışlardır. Bundan dolayı da kendilerini ayrıca kutlarım.

Rezan Has Müzesi'nin, ülkemizdeki ihmal edilmiş ve gereken önem verilmeyen kültür varlıkları ile ilgili böyle bir toplantı düzenleyerek, ilgili devlet yöneticilerini, akademisyenleri, müze uzmanlarını ve arkeolojik eser koleksiyoncularını bir araya getirmelerini büyük bir başarı olarak görüyorum. Böyle bir toplantının, ne kadar gerekli ve geç kalınmış bir toplantı olduğunu da Sayın Atik'i dinlerken daha iyi anladım. Ben, koleksiyonculuğun yeteri kadar bilinmediğini görüyorum. Genellikle ülkemizde problemler tek taraflı ve her kurum kendi içinde konuşulmaktadır. Farklı düşünce ve tarafta bulunanlar bir arada tartışmaktan hatta birbirlerini kabul etmekten kaçınmaktadırlar. Bu konuda tekrar tekrar bir araya gelecek, tartışma imkânlarının sağlanması hem birbirlerimizi daha iyi anlamamızı hem de değişik açılardan bakılarak farklı çözüm yolları bulmamızı sağlayacaktır. Farklı düşüncelere sahip bizlerin tartışıp ortak sonuçlara ulaşabileceğimizi ümit ediyorum. Konuşmamın sonunda da anlaşılacağı

² Hukukçu, Koleksiyoncu, Arkeolojik Eser Koleksiyoncular Derneği Başkanı.

üzere, dünya kültür mirası olarak değerlendirilen ülkemizdeki kültür varlıklarının korunmasında koleksiyoncular da devletle, akademisyenlerle aynı taraftadır. Bunun böyle olduğunu ön yargısız bilinmesi ortak çözüm arayışımızda bulunmamız için zorunludur.

Koleksiyonun bir tutku olduğu ve bu tutkunun eseri tanıyıp sevmekten kaynaklandığı bilinmelidir. Koleksiyoncu, tarihi eseri bilip sevdiği için dünyadaki ve özellikle de ülkemizdeki kültür varlıklarına yürekten bağlıdır. Bu bağlılıktan dolayı da gerçek koleksiyoncular kültür varlıkların yağmalanmasına şiddetle karşıdırlar. Koleksiyonculuğa karşı çıkanlar işin kolayına kaçmakta ve meseleleri derinlemesine incelememektedirler. Bir koleksiyoncunun kültür varlıkları mevzuatına aykırı olarak suç işlemesi, tarihi eser kaçakçılığı yapmasının cezasını bütün koleksiyonculuğa mal etmek doğru değildir. Kaldı ki, arkeolojik eser koleksiyonculuk belgesini Kültür Bakanlığımız verdiğinden, kötü örneklerle bakarak koleksiyonculuğu kötülemek yanlıştır. Koleksiyonculuğu istismar edenleri ve her koleksiyoncu belgesi olanları bizler koleksiyoncu kabul etmemekteyiz ve derneğimize de üye yapmamaktayız. Zaten her isteyenin arkeolojik eser koleksiyoncusu olmaması gerektiğini konuşmamın ikinci bölümünde anlatacağım.

Arkeolojik eser koleksiyonculuğu denildiği zaman, ister istemez ülkemizdeki tarihi eser tahribatına değinmeden geçemeyiz. Ülkemizde kültür varlıkları ile ilgili tartışmalarda ve çözüm önerilerinde temel hata yapmaktadırlar. Öncelikle ören yerlerin, tarihi eserlerin tahribi, çıkarılması, kaçak kazıların yapılmasının sebepleri ve bunların önlenmesini, ana ve birinci başlıkta ayrı ele almak gerekmektedir. Daha sonra kazıp çıkarılan veya tahrip edip, parçalanıp ele geçirilen eserlerin yurt içinde dolaştırılarak müzelere, koleksiyonculara satışı veya yurt dışına kaçırılmasını incelemek gereklidir. Siz, bu iki meseleyi birbirinden ayırarak irdelemediğinizde birine getireceğiniz önlemler diğerine fayda sağlamayacaktır. Her iki konuda alınacak tedbirler çok farklıdır. Bundan sonraki tartışmalarımızda, arkeolojik eser koleksiyonculuğunu ayrı tutarak ülkemizdeki kültür varlığı yağmasının ve bunun uzantısı olarak ülkemizdeki ve yurtdışındaki tarihi eser ticaretinin önlenmesi meselesinin ayrı başlıklar altında yapılacağını umut ediyorum.

Kültür varlığı tahribatı ile ilgili ileriki oturumlarda uzman arkadaşlarımız uzunca ve detaylı konuşmalar yapacakları için, biz koleksiyoncuların bu konuda düşüncelerini çok özetle vermek isterim.

Devlet, kültür politikasında en önemli önceliğini bu tarihi eser yağmasının önlenmesine ayırmalıdır. Çok iyi bilinmektedir ki; tarihi eser-

lerin, tarihi ören yerlerin tahribatının telafisi hiçbir şekilde mümkün değildir. Erozyonda, orman yangınlarında olduğu gibi zamanla da telafisi mümkün olamaz. Eserin, konteksinden çıkarılmış olması bile eserlerin belge değerini önemli ölçüde yitirmektedir. Bu tahribatın önlenmesi noktasında devletimizin genel polisiye tedbirler dışında aldığı özel bir tedbir yoktur. Devletimiz, sadece tahrip edilerek elde edilen eserlerin peşine düşmekte, yurt dışına kaçırılan eserlerin getirilmesi için mücadele etmektedir. Hâlbuki bunun yerinde tahribatı önlemeye çalışması, meseleleri kendiliğinden büyük ölçüde çözecektir. Bunun için öncelikle devlet müzelerinin durumlarını değerlendirmek gereklidir. Müzelerimizin iş yoğunlukları, müzecilik dışında inşaatlara bakmak gibi pek çok sorumluluklarının olması bunun yanında da yeterli uzman ve personel yetersizliği çözümlenmelidir. Devlet müzelerimiz bu halleri ile maalesef elindeki eserleri korumak dışında fazlaca bir çağdaş müzecilik faaliyetinde bulunamamaktadırlar. Devlet müzelerimiz, daha özerk yönetim ile bilimsel çalışmalar yapabilecek, eserlerin sergilenmesinde daha eğitici olabilecek, halkla ve okullarla daha sıkı ilişkiler kurmak üzere yeniden yapılandırılmalıdırlar. Alınacak uzmanların yönlendirmeleri ile yöre halkın bilinçlendirilmesinde, müzelerin eğitim kurumuna dönüştürülmesinde, okullara eğitim verilmesinde katkı sağlayacağı açıktır. Çok önemli konumda olan devlet müzeleri sayesinde tarihi eserlerin yağmalanması, korunması gelişmiş ülkelerde olduğu gibi halkla işbirliği ile önlenabilir. Bununla birlikte müzelerin emrinde teçhizatlı, orman bekçileri, belediye zabıtalı gibi silahlı özel güvenlik birimleri kurulmalı, arazi araçları, gece dürbünleri ile donatılmalıdır. Müzelerimiz, bölgelerindeki bütün ören yerlerini bilecek durumda olduklarından buraları kontrol etmeleri daha kolay olacaktır. Ayrıca, ihbarlara ve güvenlik birimlerine verilecek ikramiyeler de tarihi eser tahribatının önlenmesinde fayda sağlayacaktır.

Şimdi ana konuşmama dönmek istiyorum. Biz konuya koleksiyonculuk açısından bakacağız. Ancak, burada koleksiyonculuktan bahsederken anlaşılması gereken ilerde daha detaylı da anlatılacağı üzere normal koleksiyonculuktan çok farklı olan arkeolojik eser koleksiyonculuğudur. Konuşmam üç başlık altında toplanmaktadır.

Birincisi arkeolojik eser koleksiyonculuğu nedir? İkincisi, arkeolojik eser koleksiyonculuğunun ülkemiz kültür varlıklarının yağmalanmasındaki rolü ya da katkısı nedir? Üçüncüsü de, arkeolojik eser koleksiyonculuğu nasıl yapılmalıdır? Koleksiyonculukla ilgili mevzuatımızdaki ve uygulamada karşılaşılan problemler nelerdir?

1. Arkeolojik eser ve koleksiyonculuğu nedir? Neden yapılır?

Şeniz Hanım'ın konuşmasında düştüğü yanılgıya maalesef birçok akademisyen de düşerek, 2863 sayılı yasa kapsamında korunması gereken eser diyerek her türlü kültür varlığının bulundurulmanın suç kapsamında olduğunu değerlendirmektedir. Mevzuatımız, kültür varlıklarının ne olduğunu belirttikten sonra hepsini korunması gereken eserler olarak nitelendirmiştir. Korunması gereken kültür varlıkları da temel olarak tasnif ve tescile tâbi olanlar ve olmayanlar diye ikiye ayrılmaktadır.

Tasnif ve tescile tâbi olmayan kültür varlıkları, etnografik eser olarak ta adlandırılmakta olup bunların elde bulundurulmaları yurt içinde alınıp satılmaları serbesttir. Ancak, satış veya sergileme olarak yurt dışına çıkışında izne tâbidirler. Tasnif ve tescile tabi olan kültür varlıkları, arkeolojik eser olarak da adlandırılmakta olup, bu nitelikteki eserler devlet denetiminde ve verdiği izinle elde bulundurulabilir. Bu eserlerin tâbi olduğu pek çok kural düzenlenmiştir. Bizim konumuz bu ikinci grup eserlerdir. En sıkı kurallara tâbi olan bu arkeolojik eserler, Sayın Atik'in ve önemli bir kesimin sürekli savunduğu üzere, devlet malı değildir. Mevzuatımızın hiçbir yerinde devlet malı yazmamaktadır. 2863 sayılı kanunun 5. maddesinde, bu nevi eserler için devlet malı niteliği başlığı altında tanımını yapmıştır.

Devlet malı niteliğinden anlaşılan, devletin bu tür eserleri koruması, kollaması ve bilim dünyasına belli bilimsel kurallar çerçevesinde tanıtması gerektiğidir. Devletin bunları yapma sorumluluğu yanında zorunluluğu da vardır. Bu sebeple, arkeolojik eserlerin üzerinde devlet her türlü yönetme ve denetleme görevini üstlenmiştir. Nasıl ki, devletimiz güvenliğimizi sağlamak veya ormanlarımızı korumak, geliştirmek sorumluluğunda olup pek çok tedbir almak zorundaysa kültür varlıkları için de aynı durum geçerlidir. Devlet karayolunu yapmak zorundadır. Ancak, satamaz yalnızca denetimini sağlamak, işletme kurallarını belirleme hakkı vardır. İnsanlığın malı kabul edilen eserlerin yönlendirilmesinde koleksiyoncu gibi devlette emanetçidir. Arkeolojik eserlerin bilimsel esaslarla yayını yapmak, müzeleri ve koleksiyoncuları desteklemek devletin zorunlulukları arasındadır.

Bu sebeple, devletin öncelikle müzelerimizi uluslararası standarda getirmesi lazımdır. Devlet müzelerimiz maalesef hak ettikleri yerde değillerdir. Devlet bütçesinden, Kültür Bakanlığı'nın aldığı pay muhakkak arttırılmalıdır.

Arkeolojik eserlerin devlet malı kabul edilip, devletin bu eserler üye-

rinde mutlak hâkimi oldukları gibi düşündüğümüzde ise durum değişecektir. Devlet, kendi arsalarını ihale ile sattığı gibi bu eserleri de satabilme imkânı doğacaktır. Bu düşünülebilir mi? Kaldı ki, devlet müzelerinde bulunan eserlerin %85'i satın alınmıştır. Koleksiyonculuğun yapılması ve özel müzelerin kurulması kanunla düzenlenmiştir. Arkeolojik eserlerin, devlet malı kabul edildiğinde devlet müzelerin para vererek eser almaları veya koleksiyonculuk yapılmasına izin verilmesi mümkün olamaz.

Arkeolojik eser hakkında bilgi verdikten sonra arkeolojik eser koleksiyonculuğun diğer koleksiyonculuktan farklarını kısaca anlatmamız gerekmektedir. Arkeolojik eserde bulundurulması, yer değişimi, devir için izin gerekli, diğerinde gereksizdir. Kayıt altında alındığında değeri düşmekte, diğerinde kayıt mecburiyeti olmadığı için değeri artmaktadır. Ticareti yapılamaz, serbestçe satılamaz, diğer serbestçe satılabilmektedir. Kaybından, tahribinden sorumluluk ve koleksiyonun el konulması ihtimali var, diğerinde sorumluluk yoktur. Peki, arkeolojik eser koleksiyonculuğu neden yapılmaktadır?

Bizler, arkeolojik eser koleksiyonculuğun en gelişmiş ve en üst seviyede bir koleksiyonculuk çeşidi olduğuna inanmaktayız. Arkeolojik eser koleksiyoncusu, kendisini yetiştirmek ve konusunda uzmanlaşmak zorundadır. Arkeolojik eserlerde bilinmeyen çoktur. Yeni bir eseri, tarihe ve bilime tanıtmak bir akademisyen kadar koleksiyoncuyu da heyecanlandırmaktadır. Bu heyecanın yanı sıra pek çok sıkıntıya göğüs geren arkeolojik eser koleksiyoncusunun, tek hedefi koleksiyonunu yayın yaparak tanıtmak ve dolayısıyla prestij sağlamaktır. Bir arkeolojik eser koleksiyoncusunun miras bırakabileceği en değerli eseri, bilinçli koleksiyonun yayımıdır. Arkeolojik eser koleksiyoncusu, aldığı eserlerin prim yapacağını değil, sağlayacağı prestijin ve eserlerin tanıtımından duyacağı hazın peşindedir.

Devletimizin, ülkemizdeki tarihi ören yerlerin kazısının bilimsel yaptırması kendi sorumluluğunda, zorunlu görev olduğunu belirtmiştik. Yabancı devletlerin ülkemizde kazı yapma çalışmalarını ve izin almak için ne kadar uğraştıklarını biliyoruz. Hatta Avustralya, Amerika Birleşik Devletleri'nde, arkeolojik alanlar olmadığı halde ülkelerinin dışında bilimsel kazılara, arkeolojik araştırmalara ciddi maddi kaynak ayırmalarındaki amaçları iyi değerlendirilmelidir. Diğer taraftan, Almanya'daki Tübingen Üniversitesi İslam Sikke Koleksiyonu'nda pek çoğu Anadolu kökenli yaklaşık 100.000 adet sikkenin olmasının sebebi iyi düşünülmelidir. Gelişmiş ülkeler, sadece yayın hakkı aldıkları eserleri, istedikleri görüş

açısından değerlendirip ilk yayın yapmanın prestiji peşindedirler. Batının amacı ile ülkemiz koleksiyoncuların amacı farklı değildir. Batının arkeolojiye yaklaşımları çerçevesinde ülkemizdeki arkeolojik eser koleksiyoncularına bakış başkaca bir art niyet aranmadan yeniden değerlendirilmelidir.

Bir akademisyen, hiçbir maddi gelir beklemeden birçok sıkıntıya katlanarak bilim dünyasına katkı sağlamak amacıyla eser yayınlamaya çalışması ile bu amaca hizmette koleksiyoncu da aynı düşüncede hareket etmektedir. Bir koleksiyoncu, nasıl elindeki eserin yayınlanması için araştırmacıların bilgisine sunmak mecburiyetinde ise akademisyenlerin de koleksiyonculara karşı ön yargılı olmadan eserleri yayınlamaları gereklidir.

2. Arkeolojik Eser Koleksiyonculuğunun Kültür Varlıklarının Korunmasındaki Katkısı Nedir?

Daha evvel de dile getirdiğim gibi tarihi yerlerin ve eserlerin tahribatını, devlet sorumluluğunda ayrı bir mesele olarak ele almak lazımdır. Bu tahribatın önlenmesinde koleksiyoncular üzerlerine düşenleri yapmaya hazırdır.

Koleksiyon yapmanın eser tahribatına neden olduğunu, bunun için koleksiyonculuğu yasaklayalım tezi anarşi olmaması için okulları kapatalım demeye benzer. Daha önce devlet müzelerinin envanterinde bulunan eserlerin, % 85'inin satın alındığını belirtmiştik. Yani, ülkemizin yurt içinde en büyük alıcısı, koleksiyoncusu devlet müzeleridir. Bu tespite göre devlet; tahribatın en büyük sebebi diyebilir miyiz? Ayrıca, bizler gerek yurt içi gerekse yurt dışı eser talebine engel olabilirsek tarihi yerlerimiz kaçak kazı ile tahrip olmayacak mıdır? Bu soruya cevap aramadan önce aldığımız her eserin tahribat sonucu olmadığını, tesadüfen bulunan eserlerin de koleksiyonlarda önemli bir yer tuttuğunu göz ardı etmemeliyiz. Ayrıca, tarihi yerlerin tahribatında DSİ, Karayolları, baraj çalışmaları, plansız yapılaşma gibi faaliyetlerin de önemli rol oynadığı da gerçektir. Biz konuşmamızda, muhatap olduğumuz kazıcıların yaptıkları tahribat üzerine yoğunlaşacağız.

Öncelikle, tahribat yapan kazıcıları iyi tanımalıyız ve ona göre gerçekçi tedbirleri almalıyız. Kazıcılar, düşünce bazında bilgisiz ve çok hayalperesttirler. İş makineleri ile tonla altın arayan belediye başkanlarının veya masif mermerlerin içinde altın olduğunu düşünerek mermerleri parçalayanların varlığını biliyoruz. En azından, altın peşinde olan kazıcıların varlığı ve tahribatın olması, Eski Mısır'dan beri varlığı da tartışılmamaktadır.

Bazı koleksiyoncu arkadaşlarımızın, biz almazsak eserler yurtdışına kaçır tezleri de kısmen doğrudur. Koleksiyoncular ve müzeler eser satın almaz ve tahribatta devam ettiğinde değerli madenden yapılmış eserler ki bunlarda madeni için eritilecektir dışındakiler ne olacaktır? Kazıcı dediğimiz bu insanlar, para etmediklerini düşündükleri eserleri buldukları yerde kırmaktadırlar. Bu bir gerçektir. Şimdi de taşınmaz sayılan mezar stellerine devlet müzeleri para ödememektedir. Bu sebeple de halk, bulduğu bu çeşit eserleri müzelere götürmediklerinden bu eserlerin akıbetinin ne olacağı bilinmemektedir. Zamanında iyi kireç taşı oluyor diye antik dönem taşları erittiklerini duymaktayız.

Eser alımlarının kültür varlıkların korunmasında en önemli katkısı, eserlerin tahrip edilmeden korumasının yapılabilmesidir. Bu korumanın devamında sağlanan katkılar için kendi yaşadıklarımın örnekler vermek istiyorum.

Arkeolojik eser ticareti yapanlar, ilk koleksiyona başladığım zaman, benim için o hurdacıdır, iyi eser almaz diyerek bana gösterişsiz, yorgun, garip, para etmeyeceğine inandıkları eserleri getirmişlerdir. Bu eserler içerisinde akademisyen dostlarımızın yardımıyla çok önemli bilgilere ulaşarak ciddi yayınlar yapılmıştır. Tabii, bir eserin konteksinden çıkartılması da tahribattır ama örneğin; bir Hitit mührünün üzerindeki bilgi de önemli bir bilgidir. Eserin tamamen yok olmasındansa bu hali de kötünün iyisidir.

Koleksiyonların, zamanla araştırma enstitüleriyle desteklenen müzeleşme faaliyetlerine en güzel örnekler olarak; Koç ve Sabancı aileleri ile Pera Müzesi'ni gösterebiliriz. Dünyanın en önemli müzelerinin de koleksiyonların satın alınmalarıyla oluştuğu gerçeği göz ardı edilmemelidir.

Ayrıca, çok önemli bir başka konuda; kültür varlıklarına, tarihi eserlere sahip çıkan iş adamlarımızda koleksiyonculuktan doğan eski eser, tarihi eser sevgisini görüyoruz. Bunların en güzel örneklerini vermek gerekirse; ilk ve en yakın olarak panelin yapıldığı bu çatıyı gösterebiliriz. Rezan Has Müzesi'nin etkinliklerinin, kültür dünyamıza sağladığı katkıları artarak devam etmektedir. Koleksiyoncu Ömer Koç sayesinde, Vehbi Koç Vakfı ve daha evvel yine koleksiyoncu Akın Öngör vasıtasıyla Garanti Bankası, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin yenilenmesinde çok ciddi maddi katkıları olmuştur.

Esasen, arkeolojik eser koleksiyonculuğunu gelişmiş ülkelerde ve antik dünyada çok varlıklı kişiler ve kuruluşlar yapmaktadır. Ülkemizde

ise, bu durum yetersizdir hatta tam tersidir. Bu konuyu ve sebeplerini ayrıca ele alınarak tartışılması gereklidir. Ülkemizde de kültür varlığı koleksiyonculuğu ve tarihi eser sevgisinden kaynaklanan üst seviyeli girişimler vardır. Ancak, çok yetersizdir. Gerçek koleksiyoncular desteklenmeli, teşvik edilmeli ve devletle işbirliği yapması sağlanmalıdır. Kısıtlı maddi imkânlarımla iyi bir bilimsel koleksiyon oluşturmaktaki şansım, anlayışlı fedakâr müze uzmanları ve sabırlı akademisyen arkadaşlarımla kurduğum iyi ilişkidir. Onların beni bilinçlendirmeleriyle, ülkemiz kültür varlıklarına nasıl sahip çıkılabileceğini, iyi bilimsel koleksiyonun nasıl daha iyi yapılabileceğini öğrenmiş olmam da iyi bir örnek olmalıdır.

3. Arkeolojik Eser Koleksiyonculuğu Nasıl Olmalıdır ve Problemleri Nelerdir?

Benden önceki konuşmacı arkadaşımız Sn. Atik, koleksiyoncuların yaptığı pek çok kötü örneği verdi bize. Koleksiyoncuların eğitilme ihtiyaçları vardır. Müze uzmanları bu konuda kendilerine usul ve bilimsel yardımlarda bulunmalıdırlar. Diğer bir konuda, her belgeli olanın koleksiyoncu kabul edilmemesi gerektiğidir. Koleksiyoncu belgelerini veren devlet, her isteyene belge vermeden daha başka kıstaslar getirmelidir. Yani, Arkeolojik eser koleksiyoncusu olmak zorlaştırılmalıdır. Her devlet müzesi, koleksiyoncu belgesi vermemelidir. Ancak, yerel müzeler koleksiyoncuları denetleyebilmelidir.

Arkeolojik eser koleksiyoncusu olabilmek için belli yeterlilikte olunmalıdır. Her isteyen sabıkasız kişi, arkeolojik eser koleksiyonu yapamamalıdır. Bunun kıstasları belirlenerek akademisyenler, müze uzmanları ve koleksiyoncu derneklerinden oluşan kurulun kararı ile yetki verilmelidir. Mevcut koleksiyoncular da böyle bir kuruldun yetki almalıdırlar. Uygun görülmeyen koleksiyoncuların elindeki eserler için bulundurma belgesi verilerek yeni eser alınmasına engel olunmalıdır. Devletin vermiş olduğu koleksiyonculuk izni alan pek çok kişinin, bu yetkiyi kötü kullanarak gerçek koleksiyonculuğun imajını kötülediğini, ciddi pek çok kurumun bu sebeple koleksiyon yapmadıklarını bilmekteyiz.

Arkeolojik eser koleksiyoncusunun yetkileri artırılmalıdır.

Eserlerin alınması, depolanması, korunması gibi konularda uygulanan mevzuat açısından koleksiyoncu ile devlet müzelerinden farklı değildir.

Eserlerin envanterleme süreleri uzatılmalıdır.

Alınması düşünülen veya alınmış bir eserin, ilgili uzmana gösterilmesi sahteliğinin, döneminin, fonksiyonun araştırılması buna göre envanterleme zaman alabilmektedir. Bunun dışında, toplu alınmış bir sikke definesinin veya eserlerin de verilen onbeş gün içinde envanterlenmesi mümkün değildir. Devlet müzelerinde, alınan eserlerin envanterleme zorunluluğu otuz gün olmasına rağmen yıllarca envanterlenmemiş eserler bulunmaktadır.

Yeni alınan eser koleksiyoncular tarafından serbestçe taşınmalıdır.

Bu konu mevzuatımızda açık değildir. Mevzuatımızda, sadece envanterli eserlerin izinsiz çıkarılamayacağı düzenlenmiştir. Dolayısıyla, hukuken koleksiyoncunun envanterlenmemiş eser taşıması yasaklanmadığı için suç oluşturmamaktadır. Ancak, bu durumla karşılaşan koleksiyoncu yargılanacağı için ve yargılama sürecinde de koleksiyonculuğu dondurulacağı için mağdur olmaktadır. Yeni alınan eserlerin yerel veya bağlı bulunan müzeye bildirilmesiyle eserler yasal hale gelmelidir. Esasen fiili olarak eser taşımayan koleksiyoncu yoktur.

Koleksiyoncular arasında eser değiştirilmesi veya devredilmesi kolaylaştırılmalıdır.

Koleksiyon yapmak uzun bir zaman almaktadır. Bu süre içerisinde, koleksiyonların zenginleşmesi için koleksiyonlar arasında eser değişimi yapılması gerekmektedir. Böylelikle, bütünleşen koleksiyonların yayınlanması mümkün olabilecektir. Ancak, koleksiyon eserlerinin diğer koleksiyoncuya satışında devlet müzelerinin “koleksiyonumuzu tamamlama gerekçesiyle” ön alım hakkını kullanması koleksiyonculuğu baltalamaktadır. Esasen bir eserin devlet müzesinde bulunmasıyla koleksiyonlarda bulunmasının arasında hukuki bir fark yoktur. Ayrıca, eser devrinin, başışının hukuki durumu da belli değildir.

Koleksiyondaki eserlerin kaybı, kırılması hallerinde bir kurul oluşturularak koleksiyonun geleceğine karar verilmelidir.

Çok yüksek sayıda eser sahibi koleksiyonun, bir eserinin kaybı halinde bile koleksiyon belgesi iptal edilebilmektedir. Ufak ebatlı bir eserin kaybı veya zamanla korozyona uğraması devlet müzelerin de görülebilmektedir. Eksik eserlerin olması halinde koleksiyonun geleceğine örneğin; müze uzmanlarından bir kurul oluşturularak -koleksiyonerin

ihmalinin nasıl olduğu, kayıp eserin niteliği araştırılarak - karar vermelidir. Her olay, her koleksiyonerin durumu birbirinden farklıdır.

Mevzuatımızda Açıklığa Kavuşturulması Gereken Hususlar

Bütün koleksiyoncular için en önemli problem, hangi eserlerin tasnif ve tescile tâbi olduğu ve dolayısıyla envanterlenmesi gerektiği açıkça belli değildir. Bu belirsizlik koleksiyoncuların yanı sıra eski esere sahip olan herkesi mağdur edebilmektedir. Mevzuat çok açık olarak düzenlenmeli, hangi eserlerin kayda tâbi olduğunu belirtilmelidir. Bir tek açıklık son altı padişah sikkeleridir. Bu belirsizlik, uygulamada ciddi sorunlar yaratmaktadır. Bu ayırım, müze uzmanlarına göre ve bilirkişilik yapan akademisyenlere göre farklılık göstermektedir. Bu eserin envanterlenmesi gereksiz diyen uzmana göre, hareket eden koleksiyonerin diğer bir uzman görüşüne göre ceza aldığı bir gerçektir. Hatta müzayedelerde satılmasına izin verilen bir eserin daha sonra envanterlenmeden elde bulundurulması suç olabilmektedir. Bir başka çelişkili durumda, devlette görev yapan arkadaşlarımızın da aynı olaylarda uygulamaları farklı olmaktadır. Bu çelişkili uygulamaların giderilmesi şarttır.

Taşınmaz niteliğinde eser tanımı netleştirilmelidir.

Taşınmaz kültür varlıklarının koleksiyonun yapılması, hukuken mümkün değildir. Ancak, bazı eserler taşınmazın parçası kabul edilerek taşınmaz niteliğinde kabul edilmektedir. Ancak, hangi eserlerin taşınmaz niteliğinde sayıldığı açık değildir. Bu ayırımı, müze uzmanları da tam net olarak yapamamaktadır. Şimdi size soruyorum; bir tuğlanın, bir kiremidin, bir musluğun, bir kilidin, bir çini parçasının taşınmaz kabulü hangi hallerde mümkündür. Bu parçalar taşınır olarak üretilmişlerdir. Ancak, hepsi bir araya gelerek bir arada kullanıldıklarında taşınmazın ayrılmaz parçası olmaktadır. Bir taşınmaz; zamanında deprem, yağma veya yangınla yıkıldığında bu parçalar tekrar taşınır hale gelmektedir. Sonraki bir dönemde de bu parçaların devşirme malzeme olarak başka bir yapıda taşınır olarak kullanıldığı görölmektedir. Ana yapı ortada kalmadıktan sonra bu tür parçalara taşınmaz demenin bir hukuki mantığı yoktur. Taşınmaz tarihi eserlerin her türlü tahribi veya bunlardan eser sökülmesi savunulamaz. Zaten böyle bir eylemi yapanlar ayrıca cezalandırılmakta ve bu tür eserler artık taşınmaz olarak değil ama suç unsuru kabul edilerek el konulmaktadır.

Yeri gelmişken halen çözülememiş bir konuyu açıklamalıyım.

göstereceğim, o uzman gelene kadar falan filan. Yani, bir müze gibi bir yetkimizin olmasını savunuyorum ben. Şimdi, taşınmaz eser konusunda da, mesela bilinen bir camiden bir çini çalındığı zaman bu çalınma suçudur zaten. Tahribat ayrı bir suçtur. Biz bunu savunmuyoruz ki, taşınmaz eser niteliğinden bahsediliyor burada. Yani tahribat yapılmış eser zaten ciddi bir cezayı gerektirmektedir. Biz bunu kastetmiyoruz ama neyin ne olduğunu müzeci arkadaşlarımız da bilmiyor. Ben şunu soruyorum size, ben bir müze uzmanı kadar bu eserin taşınmaz nitelikte olup olmadığını bilmem ki. Müze gelmiş bana, müze uzmanı arkadaşlarımız fevkalade iyi niyetli olarak, bizleri yetiştiren insanlardır sonra müzeciler, hangimiz sanat tarihi uzmanıyız ki? Ben bunu söylüyorum. Gururla da söylüyorum. Çok iyi niyetli müzeci ve akademisyen arkadaşlarım beni yetiştirmişlerdir. Onlara şükran borçluyum. Belki de kazık attılar, onu bilmiyorum. Ama bu eserler müze uzmanları tarafından kaydedilmiş. Ben size soruyorum, siz bunu kaydettiniz. Neden geri almaya kalkıyorsunuz ki? Yani burada tabii bütün müzeciler Sayın Atik gibi değil. Zaten bakanlıkta bu konuda bir yasa teklifi sürdü tek maddelik. Bunlar hiç olmazsa yasallaşsın. Biz bundan sonra almıyoruz, böyle bir iddiamız da yok zaten. Neyse inşallah ortak noktaya geleceğiz. Tekrar teşekkür ederim.

Ahmet Tırpan: Bana gelince, sonuncu olduğum için çok kısa oluyor. En sona attınız beni en kısayı benden istiyorsunuz. Peki, öyle olsun. Şimdi biz diyoruz ki, koleksiyonerler pazar oluşturuyor. Ben de diyorum ki, müzeler de pazar oluşturuyor. O açıdan bakarsanız müzeler de eser alıyor. Şimdi müzelerin ödediği nedir? Ödül dedi Şeniz Hanım değil mi? Ödül niye verilir? Bir adam kazı sırasında kazara bulmuştur bir eser. Efendim onu müzeye haber vermiştir. Al sana ödül deriz. Ama bu toplayıcılara bakıyoruz, çeşitli eserleri toplamıştır. Hiç ödül olacak eserler değildir. Kimisi Likya, kimisi Kalkolitik eser... Demek ki, bu adam dolaşiyor bunları topluyor. Bu adamdan eser almak doğru bir olay değildir. Eserin yeri belli olması lazım. Eğer adam ben şu tarlada, şurada buldum derse, gideceksin orayı araştıracağını. Hakikaten orası bir tarihi eser sahasıysa gerekirse tescil edeceksin. Gereken ödülü de vereceksin. Şimdi yakın zamana kadar, emin olunuz buna, benim kazı yaptığım yerde dahi pazar kurulur. Bu köylerde, beldelerde, bilirsiniz çerçiler açar böyle. İçinde bir sürü eski eser vardır. Çünkü bunlar köy köy toplayıp yumurta karşılığı, leblebi karşılığı çocukların eline para verip siz şuradan eser bulun, şu höyükten eser çıkarın size şunu veriyorum diye. Bunu çerçiler toplar.

olduğum bu mirasın özel koleksiyonlarda bulunmasının bana katkısı nedir? Bunu bilmek istiyorum. Müzelerle farkı oradadır aslında. Ben devlet malı olarak, devletin organize ettiği müzelere gittiğim zaman, ben veya bir başkası, bu kültür varlıklarının ne olduğunu görüyorum ve ne olmadığını görüyorum. Vatandaş olarak özel koleksiyonlardan böyle bir yararlanma imkânım yok. Bu bakımdan bunun çok iyi irdelenmesi gerektiğini düşünüyorum.

İkincisi, bilimle uğraşan bir arkeolog olarak da özel koleksiyonculuğu irdelemek istiyorum. Yargılamak istiyorum çünkü eğer İstanbul'da sekiz yüz tane, altı yüz tane yahut altmış tane özel koleksiyoncu varsa buradaki eserlerden benim, bilimle uğraşan birisi olarak, hiç haberim olmuyor. Dolayısıyla bilime korkunç derecede bir engelleme oluyor burada. Bu benim hiç hoşuma gitmiyor, bilimle uğraşan bir kişi olarak. Bunun da düzene sokulması lazım. Koleksiyonerciliğe karşı değilim. Belki Ahmet Bey kadar toleranslı değilim ama vatandaştan kaçırılıyor. Vatandaşın malı vatandaştan kaçırılıyor. Bilim adamının bilimsel çalışmaları engellenmiş olunuyor. Ayrıca, bizim şimdi anayasayı referanduma sunmamıza benziyor. Anayasanın ne olduğunu bilmeyen bir köylü hanıma, benim anam da köylüdür, okuma yazma bilmez, anayasayı bilmeyen evet ya da hayır mı diyecek. Buna benziyor. Koleksiyoncuların koleksiyon izni alması da aynı şekilde. Nasıl sınırlayacaksınız? Konya'da bu işin ticaretini yapan koleksiyoncular var. Dolayısıyla bunu nasıl sınırlayacaksınız? Eğer demokrasiyi istiyorsanız olmaz, bir nevi referandum sunulmasına benziyor. Bunun çok derin nedenleri var. Burada fazla uzatmayayım. Eğitimle ilgili, bilinçle ilgili, kültürle ilgili. Eğitimden, kültürden bilgisi olmayan hiçbir insanın bu işlerle uğraşmasının, sadece sevgiyle ilgili olduğuna da inanmıyorum. Teşekkür ederim.

Halûk Perk: Sayın Genel Müdürüm, affınıza sığınarak, Ramazan Bey'in konuşmasının çok ufak bir kısmına katılıyorum tabii. Kültür varlıklarının korunması kısmına, fakat beni dinlemedi, çok belli, ben hukukçuyum aynı zamanda. Devlet malını, kömürle bir tutabiliyorsanız, kömürü satan, Boğaz Köprüsü'nü satan devlet, bu eserleri satabilecek midir? Devlet malı dediğiniz budur sizin. Devlet malı niteliğinde sorumluluğundan bahsediyoruz biz. İnşallah yayımlandığında da bakar Sayın Ramazan Bey. Şimdi Devlet müzelerinin bu halini savunuyorsanız söyleyecek bir şey yok. Ben, milli müzeciliği savunuyorum. Ülkemizin bir Metropolitan gibi büyük müzelerinin olmasını savunuyorum. İstanbul

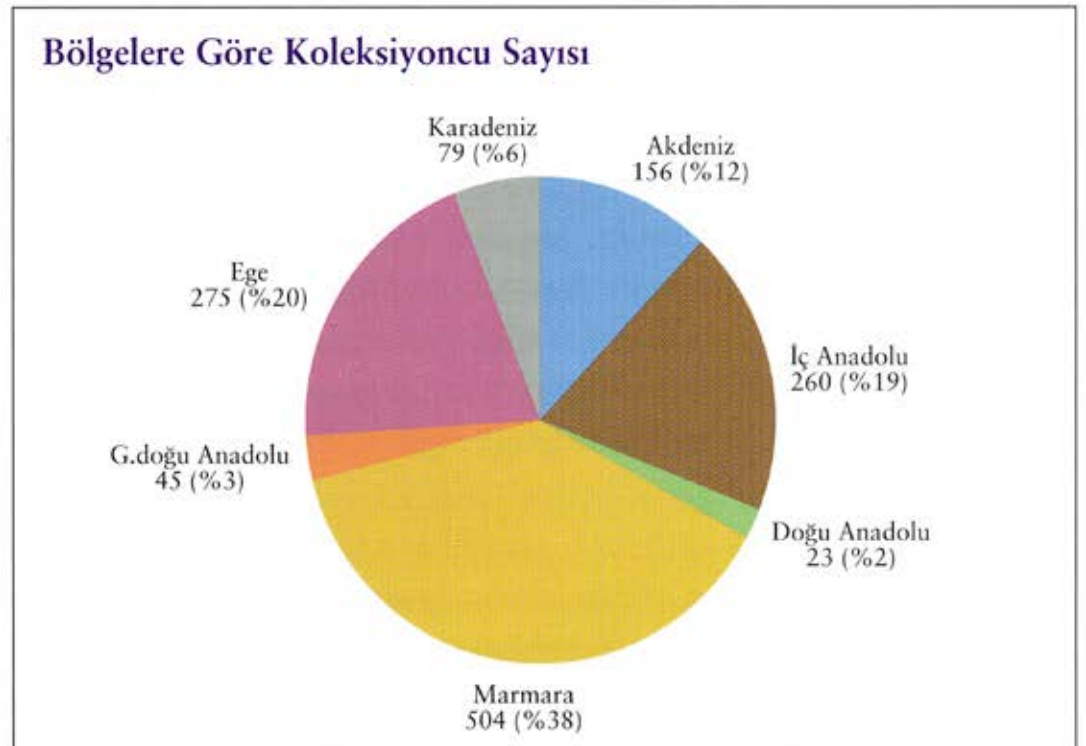
Arkeoloji Müzeleri'nin hak etmediği, son derece kısıtlı imkânlarda ne kadar fedakâr çalıştığını biliyorum. Ben bu devlet müzelerini sevmiyorum. Ama savunuyorum. Bizim, onları nasıl geliştireceğimize bakmamız lazım, onlar da bizim. Bir şey söyleyeceğim, yayın konusunda birçok akademisyen, koleksiyonerlerin elinde ki eserlere bakmıyorlar. Yurtdışına kaçırılmış eserleri yayınlıyorlar fakat koleksiyonere bakmıyorlar. Ön yargılı akademisyen arkadaşlarımız var. Gerçek koleksiyonerin hedefi yayındır. Benim eserlerim de pek çok şekilde yayına hazırlanıyor. Saygılar sunarım.

Nezih Başgelen: Genel Müdürümüz Sayın Orhan Bey'i bu oturumla ilgili değerlendirmeleri için davet ediyoruz.

Orhan Düzgün: Değerli konuklar öncelikle, çok yeni müzelerimizden olan Rezan Has Müzesi'nin koleksiyoncular, bakanlık yetkilileri ve üniversite camiasını bir araya getirerek bu sorunların tartışılmasından, bir diyalog ortamının oluşturulmasından duyduğum memnuniyeti dile getirerek sözlerime başlamak istiyorum. Tabii konuşmalar sırasında, konuşmacıların, gerek bildiri sunanların gerekse salondaki izleyicilerin taleplerinden bazı notlar aldım. Onun için belki parça parça olarak bu konulara değinmek isteyeceğim.

Şimdi Türkiye genelinde yaklaşık bin beş yüzün üzerinde, bin beş yüz otuz üç koleksiyoncumuz var.(1) Ben iki yıl önce, buradaki arkadaşlarımızın

1

mizde çok ciddi bir kaynak var; televizyon. Televizyonlara, devletim kesinlikle zorunluluk getirmesi gerekiyor. Hiç olmazsa en az yarım saat haftada ama belli saatlerde. Gece on ikiden sonra hiç kimsenin izlemediği bir zamanda değil. Ve bunun önlenmesi için köylünün bilgilendirilmesi gerekiyor. Topluma bu konularda biraz bir şey yaparsanız insanlar anlıyorlar ama birazcık bizim eğitim konusunda düşünmemiz ve tedbir almamız gerekiyor.

Nezih Başgelen: Maalesef Sayın Halûk, vaktimizi çok aşmışız. O zaman genel bir saptamayı yapıp, toparlayıp tamamlamayı bırakalım. Bize verilen zamanı aşmış ve organizasyonu birazcık zorlar hale geldik. O açıdan soruları isterseniz hem diğer oturumların sonunda bölümlerimiz olacak hem de en sonda genel bir toparlanma olacak. Oraya da aktartabiliriz. Anladığımız kadarıyla bugünkü konuşmalar çerçevesinde bile yangının ne kadar büyük boyutta olduğu anlaşılıyor. Yalnız bir tek şu var, biz gene aynı ekonomideki gibi kayıt içindeki aktörler birbirine girmiş vaziyetteyiz. Onun dışındaki tahribat sürüyor. Definciler şu anda harıl harıl. Televizyon reklamları, ellerinde detektörlerle yaşadığımız bu benzersiz coğrafyanın bu toprakların her tarafı bilgi tahribatı ve kültür yok oluşu açısından inanılmaz kan kaybediyor. Ama biz bakın olumlu örnekler birbirine girmiş vaziyette. Tam tersine onun dışında ne yapacağız? Bu kan kaybını nasıl durduracağız? Ve artık çağ dışı kalmış kurumlarımız, teşkilatlarımızı güne nasıl uyarlayacağız? Beyefendiye katılıyorum, bugüne kadar hep yakındık. Türkiye hep yakın bir toplum oldu. Bunun yeni açılımlarını bir an evvel ortaya koymamız lazım. Yoksa bu coğrafyadaki vebalimiz bizleri hem bugün hem gelecek kuşaklar açısından gerçekten çok üzecek ve farklı bir şekilde anılmamızı sağlayacak.

Halûk Perk: Şimdi süremizin aşılmasının bir sebebi, sonra ki oturumlarda konuşulacak bazı konular burada tartışılmaya başlandı. Bizim meselemiz koleksiyonculuk. Ben konuşmamın başında da söylemiş olduğum gibi bilinçli kolaksiyoner tarihi sevdiği için tahribata şiddetle karşıdır. Ben diğer akademisyen arkadaşlarımın, hocalarımın söylediklerine tamamen katılıyorum. Katılmadığım bir nokta var. O da, Menşe Şahadetnamesi denilen bir bilginin alınması. Türkiye’de hukuken de fiilen de böyle bir şey mümkün değil. Onun alınması demek zaten hiçbir eserin alınmaması anlamına gelmektedir. Bir de kaynak sorulsun deniliyor. Kaynak sorulduğu zaman verilen bilgilerin de ne kadar doğru olduğu tartışmalı olabile-

cektir. Son bir nokta da, biz bu Danıştay kararlarının zaten doğru olduğuna inanıyoruz. Ankara Derneği böyle bir dava açtı. Zaten kanun çok açık bir Şekilde taşınmaz eser alamayacağımızı çok açık söylüyor. Bizim buradaki mağduriyetimiz taşınmaz eser niteliğinde olan hangi eserlerin olup olmadığını bilemediğimiz için, müzeciler de bunu kaydettiği için gerek kendileri, gerek koleksiyonerlerin mağdur olduğunu bahsettik. Teşekkür ederim sabrınız için.

Nezih Başgelen: Evet, konuşacak çok dert var. Aktarılması gereken pek çok sorun var. Ama sanırım bu tipte gelişmiş bir konferansı, bir daha Genel Müdürlüğümüz ya da ilgili kurumlar gündeme getirir ve tarafları toplarsa sanırım çözüm yolunda çok önemli bir adımı atmış oluruz diye düşünüyorum. Bunu Genel Müdürlüğümüzden talep edip bugünkü ilk oturumu kapatıyorum. Teşekkür ederim.